

Małgorzata Osobińska

Wnętrza barokowej rezydencji : charakterystyczne elementy wystroju i wyposażenia w odniesieniu do Pałacu Biskupa Krakowskich w Kielcach

Rocznik Muzeum Narodowego w Kielcach 28, 133-147

2013

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

MAŁGORZATA OSOBIŃSKA

WNĘTRZA BAROKOWEJ REZYDENCJI.
CHARAKTERYSTYCZNE ELEMENTY WYSTROJU
I WYPOSAŻENIA W ODNIESIENIU
DO PAŁACU BISKUPÓW KRAKOWSKICH W KIELCACH¹

W 2010 roku, z inicjatywy Dyrektora dr. Roberta Kotowskiego, został utworzony nowy oddział Muzeum Narodowego w Kielcach, oddział Pałac Biskupów Krakowskich, a następnie powołany zespół merytoryczny do badań oraz ochrony wartości historycznych, artystycznych, architektonicznych i archeologicznych tej barokowej rezydencji. Na początku podejmowanych zadań warto przypomnieć, że wiele już dokonano w zakresie dokumentacji, oceny, interpretacji, prac konserwatorsko-restauratorskich². Pałac kielecki był przedmiotem analizy wielu badaczy³, a obok rysu historycznego, rozważano walory architektury⁴, cechy stylowe, autorstwo projektu⁵, program funkcjonalno-użytkowy wnętrza⁶, omawiano poszczególne elementy wystroju, przede wszystkim

¹ Artykuł dotyczy wystroju i wyposażenia wnętrz pierwszego piętra pałacu kieleckiego w epoce baroku. Przyjęte ramy czasowe wyznaczają lustracje dokonane w 1645 i 1746 roku. Znaczące zmiany stylowe w zakresie architektury wnętrz pałacowych, przypadające na 2. poł. XVIII stulecia, zasługują na osobne omówienie.

² Pełna dokumentacja przeprowadzonych prac konserwatorskich w zbiorach Działu Inwestycyjno-Konserwatorskiego Muzeum Narodowego w Kielcach (dalej MNKi); warto nadmienić, że oprócz szeroko zakrojonych prac budowlanych, w roku 2000 zakończono trwającą od 1989 restaurację Apartamentu Biskupiego, za co MNKi otrzymało w 2001 roku I nagrodę Ministra Kultury w konkursie *Sybilli* w kategorii: *Dokonania w zakresie konserwacji*, natomiast w 2009 roku sfinalizowano prace konserwatorskie przy stropie ramowym *Pakty i traktaty szwedzkie* w pierwszym pokoju Apartamentu Senatorskiego.

³ O pałacu kieleckim zob.: M. Pieniążek-Samek, *W honor domu jego i pamięć. Kilka uwag o dekoracji Pałacu Biskupów Krakowskich w Kielcach*, Rocznik Muzeum Narodowego w Kielcach (dalej RMNKi), t. 25, Kielce 2010, s. 134, przypis 9; M. Sobala, *Dwór Klecki, rezydencja biskupów krakowskich w Kielcach w świetle nieznanego Inwentarza z 1635 roku*, RMNKi, Kielce 2010, t. 25, s. 27-70.

⁴ A. Miłobędzki, *Architektura polska XVII wieku*, Warszawa 1980, s. 194-197; J. Kuczyński, *Kielecka rezydencja biskupów krakowskich*, RMNKi, t. 15, Kraków 1990, s. 15-56; J. Lepiarczyk, *O artystycznym uroku pałacu w Kielcach*, RMNKi, t. 16, Kielce 1992, s. 115-123; J.L. Adamczyk, *Kielecka rezydencja biskupów krakowskich*, w: *Siedziby biskupów krakowskich na terenie dawnego województwa sandomierskiego*, Materiały z sesji naukowej, Kielce 20 IX 1997, Kielce 1997, s. 87-90.

⁵ M. Karpowicz, *Tomasz Poncino architekt pałacu kieleckiego*, Kielce 2002.

⁶ Problematykę wystroju i wyposażenia wnętrz pałacu podejmowali m.in.: J. Kuczyński, *Muzeum zabytkowych wnętrz z XVII i XVIII w. w kieleckim pałacu*, RMNKi, t. 13, Kraków 1984, s. 11-53; M. Pieniążek-Samek, *Apartament biskupi w pałacu biskupów krakowskich w Kielcach - inwentarze*, RMNKi, t. 21, Kielce 2003, s. 21-29; A. Kwaśnik-Gliwińska, *Wystrój i wyposażenie apartamentu*

stropy ramowe⁷, czy program treściowy zawarty w dekoracji⁸. Problematyczną nadal okazuje się rzetelna analiza przemian, którym ulegało wyposażenie ruchome pałacu, jako rezydencji magnackiej.

Wystrój, poprzez zespolenie z architekturą oraz większą trwałość elementów, w dużej mierze zachował się w pierwotnej formie⁹, lub był możliwy do zrekonstruowania dzięki dość precyzyjnym opisom zawartym w inwentarzach. Nie ma jednak możliwości odtworzenia na podstawie źródeł pisanych, jak urządzone były komnaty kieleckiej siedziby biskupiej w 2. poł. XVII i na początku XVIII wieku. Nie zachowały się przede wszystkim przedmioty stanowiące pierwotne wyposażenie. Trzy inwentarze spisane w latach: 1645, 1668, 1746 wskazywały, że w epoce baroku uposażenie pałacu było skromne. Brak umeblowania tłumaczy fakt, że rezydencja kielecka stanowiła siedzibę czasową, a lustracji dokonywano w okresie nieobecności gospodarzy. Dziś jedynie z pewną dozą prawdopodobieństwa, można naszkicować obraz reprezentacyjnego piętra pałacu odwołując się do typowego „repertuaru” elementów zdobiących wnętrza barokowych siedzib magnackich.

DYSPOZYCJA WNĘTRZ, ELEMENTY WYSTROJU I WYPOSAŻENIA REZYDENCJI BAROKOWYCH. CHARAKTERYSTYKA OGÓLNA

Program funkcjonalny, wystrój i wyposażenie wnętrz zawsze były odbiciem stylu życia, obyczajów i kultury określonej warstwy społeczeństwa. Jak się wydaje warunki oraz styl życia elity w Polsce i innych krajach europejskich w XVII i XVIII wieku były zbliżone, a nawet w podobny sposób oddziaływały na rozwiązania rezydencjonalne¹⁰.

I. poł. XVII wieku stanowiła niezwykle ważny okres zarówno w zakresie architektury, jak i rozplanowania wnętrz polskiej rezydencji magnackiej. Rezygnacja z obwarowań obronnych, która postępowała w poprzednim stuleciu doprowadziła do wykształcenia nowego typu siedziby wielkopańskiej - najpierw tzw. *palazzo in fortezza*, z czasem rezydencji otwartej, połączonej wspólną osią z dziedzińcem paradnym oraz ogrodem¹¹. Elementy architektury średniowiecznej, jak wieże w narożach korpusów mieszkalnych czy dekoracyjne obwarowania stosowane jeszcze na początku XVII wieku, nie pełniły już funkcji militarnej, lecz stały się symbolem nawiązującym do: ...*rycerskiej, feudalnej tradycji*¹². We wnętrzach natomiast wielką nowością było łączenie, zgodnie z nowożytn-

biskupiego w Kielcach w XVII i XVIII wieku. Dane historyczne a rzeczywistość, RMNKi, t. 21, Kielce 2003, s. 31-39. M. Mazurek, A. Szelejewski, *Restauracja apartamentu biskupiego w Pałacu Biskupów Krakowskich w Kielcach. Założenia i realizacja*, RMNKi, t. 21, Kielce 2003, s. 47-54.

⁷ A. Celichowska, *Konserwacja obrazów ze stropu ramowego „Sąd nad arianami” w kieleckim pałacu*, RMNKi, t. 19, s. 41-46; M. Osełka, *Konserwacja stropu ramowego w Pierwszym Pokoju Senatorskim pałacu biskupów krakowskich w Kielcach*, RMNKi, t. 25, Kielce 2010, s. 89-119.

⁸ A. Oborny, *Pałac Biskupów Krakowskich. Muzeum Narodowe w Kielcach*, w: *Kielce. Historia. Kultura. Sztuka*, RMNKi t. 21, Kielce 2003, s. 109-162; M. Pieniążek-Samek, *W honor domu jego i pamięć*, s. 132-164; Z. Żygulski jr., *Opisanie malowideł plafonowych pod kątem historyczno-ikonograficznym*, RMNKi, t. 25, Kielce 2010, s. 71-88.

⁹ J. Kuczyński, *Muzeum zabytkowych wnętrz*, op. cit., s. 42.

¹⁰ A. Miłobędzki, *Polskie rezydencje wieku XVII - typowe programy i rozwiązania*, w: *Architektura rezydencjonalna historycznej Małopolski*. Materiały sesji SHS (Łańcut czerwiec 1975), Łańcut 1982, s. 10.

¹¹ *Krótko nauka budownicza dworów, pałaców, zamków podług nieba i zwyczaju polskiego*, oprac. A. Miłobędzki, Wrocław 1957, s. X.

¹² A. Miłobędzki, *Polskie rezydencje...*, op. cit, s. 9.

ną zasadą włoskiego *piano nobile*, na jednym piętrze izb mieszkalnych z reprezentacyjnymi, w przeciwieństwie do stosowanego w wiekach poprzednich podziału na piętro pierwsze - mieszkalne, oraz drugie - reprezentacyjne¹³.

Preferowano budynki na rzutach regularnych, raczej prostokątnych niż kwadratowych, które zgodnie z regułą *compartitio*¹⁴ dzielono na: ...*przysionki, ganki, izby wielkie i wysokie, po narożnikach izdebki małe, alkierzyki, apteczki, kapliczki i skarbcie*¹⁵. Nie tylko rozmiary rezydencji, czy bogaty wystrój, ale i dyspozycja wnętrz była definiowana przez status społeczny właściciela. Autor *Krótkiej nauki budowniczej* z 1659 roku zaleca: ...*aby się comparatitio zgadzała do kondycyjej tego, który tam ma mieszkać, to jest, czy wielki, czy mały pan i z jakim dworem. Z tej uwagi liczba pokojów i wielkość izb ma pochodzić*¹⁶.

Centralną część budynku zajmowały *izby wielkie*, czyli pomieszczenia o charakterze reprezentacyjnym, które w najbogatszych programach mieszkaniowych nazywano *salamami*¹⁷. Główny człon stanowić musiała izba stołowa: ...*ozdobna i do pokazania pompy stosowna*¹⁸ oraz podobnie jak się zawsze: ...*wysokości wielkiej i wielkich okien potrzebująca*¹⁹. Za sienią, znajdowała się: ...*antykamera dla pokojowych, dalej pokój, w którym gospodarz przyjmował gości, a następnie retirata, czyli prywatny gabinet*²⁰. Pokoje te służyć miały wyłącznie do dyspozycji pana domu.

Warto w tym miejscu przypomnieć, że idea wydzielenia prywatnej przestrzeni od pomieszczeń ogólnodostępnych, bardziej publicznych, pojawiła się wśród włoskich architektów już w 3. ćw. XV wieku i rozwinęła w kolejnych wiekach, w odpowiedzi na potrzeby coraz bardziej okazałego i skomplikowanego ceremoniału dworskiego. Tę grupę prywatnych pokoi przeznaczonych do dyspozycji konkretnej osoby zaczęto z czasem nazywać apartamentem²¹. Jego pierwsze pomieszczenie o charakterze przejściowym, z języka włoskiego nazywane było *antykamerą*, czyli pokojem przed *kamerą*, jak określano sypialnię. Reprezentacyjna sypialnia z najważniejszym elementem - łóżem, stanowić miała serce apartamentu. Za nią znajdowały się mniejsze pomieszczenia o wyłącznie prywatnym charakterze, gdzie właściciel mógł odpoczywać. W ostatnim z pokoi powinno być się znaleźć sekretne wyjście umożliwiające dyskretne opuszczenie budynku. Zwykle w rezydencjach znajdowały się co najmniej dwa apartamenty, dla pana domu oraz jego małżonki. Na ogół starano się ustawić je symetrycznie, by dać wrażenie, że przestrzenie przeznaczone dla męża i żony miały jednakowy status ważności²². W domach możnowładców, którzy mogli spodziewać się np. wizyty króla musiał znajdować się apartament dla specjalnych gości: ...*przynajmniej o paru pokojach i komorą z ustepem*²³, urządzony według tego samego schematu co apartament gospodarza.

¹³ *Krótką nauka budownicza*, op. cit., s. XI-XII.

¹⁴ *Ibidem*, s. 9.

¹⁵ J. Kitowicz, *Opis obyczajów za panowania Augusta III*, Wrocław 1951, s. 321.

¹⁶ *Krótką nauka budownicza...*, op. cit., s. 9-10.

¹⁷ *Ibidem*, s. 61.

¹⁸ *Ibidem*, s. 13.

¹⁹ *Ibidem*, s. 12.

²⁰ *Ibidem*, s. 10.

²¹ Temat genezy i rozwoju Apartamentu był szeroko podejmowany przez badaczy, m.in. P. Thornton, *The Italian Renaissance Interior 1400-1600*, Londyn 1991, s. 294-313; A. Rottermund, *Kształowanie się apartamentu w nowożytnej architekturze polskiej*, RMNKi, t. 21, Kielce 2003, s. 13-21 wraz z przytoczoną literaturą.

²² P. Thornton, *The Italian Renaissance Interior...*, op. cit., s. 301.

²³ *Krótką nauka budownicza...*, op. cit., s. 11.

Niekiedy wydzielano również inne, mniej ważne apartamenty - na potrzeby najstarszego syna, owdowiałej matki, niezamężnej siostry lub niżej sytuowanych gości²⁴.

Na planach rezydencji zauważalna jest zasada, wg której im bardziej publiczne było pomieszczenie tym większe, zatem każda z kolejnych komnat powinna być mniejsza i co istotne, bardziej elegancko urządzone od poprzedniej. Gość, poruszając się w głąb, w kierunku pokoi prywatnych, w każdym kolejnym znajdował wystrój coraz bogatszy, aż do kulminacji w spektakularnej sypialni. Ten „tunelowy” układ pomieszczeń zapewniał domownikom poczucie prywatności i bezpieczeństwa. Umożliwiał również decydowanie o tym, kto dostąpi zaszczytu przebywania w najbardziej prywatnych pomieszczeniach, odzwierciedlając status wizytujących²⁵.

Najbardziej pożądanym, wzmacniającym wrażenie splendoru, był układ amfiladowy pomieszczeń, popularny w Polsce od ok. 1630 roku²⁶. Drzwi wejściowe starano się umieszczać w linii prostej, blisko okien, co dawało większą przestrzeń do aranżacji wnętrza, a dodatkowe otwory raczej ukrywano, stosując dla symetrii równoważące ślepe, iluzjonistyczne portale.

Z jednej strony w urządzeniu wnętrz nawiązywano do rezydencji zachodnioeuropejskich, z drugiej trzeba pamiętać, że wiek XVII oraz I. poł. wieku XVIII, hołdowały sarmatyzmowi i rozwojowi stylu narodowego, opartego na tradycji sztuki polskiej, który przejawiał się w konserwatyzmie²⁷.

Ów tradycjonalizm i brak potrzeby nowości wpływał na powszechne stosowanie jeszcze w XVIII wieku stropów belkowych, zdobionych polichromią o motywach: *...wcale nie nowatorskich*²⁸. Chętnie malowano również krańce podstropowe, jak w ubiegłych epokach. W latach 1630-1640 najważniejszym elementem wystroju wnętrz stały się stropy ramowe²⁹, wykonane po raz pierwszy w zamku królewskim na Wawelu, a następnie w Zamku warszawskim i ujazdowskim. Pod względem formy i treści (program ikonograficzny przedstawiony na stropach w królewskich rezydencjach gloryfikował dokonania dynastii Wazów), były one szeroko naśladowane w pałacach magnackich w całym kraju³⁰. Ponadto, od początku XVII wieku wprowadzano do wnętrz mieszkalnych dekoracje stiukowe o rodowodzie krakowsko-lubelskim. W 2. poł. stulecia: *...plafony z dekorowanymi stiukiem fasetami*³¹ zastąpiły stropy ramowe, a od końca XVII wieku w dekoracji sufitów zaczęło przeważać malarstwo iluzjonistyczne, w oprawie rzeźbiarsko-stiukowej³².

W XVII wieku za najlepszą posadzkę uznawano podłogę: *...z dębu rzezanego, którą dla zabezpieczenia woskowano: ...a nade wszystko, kogo na to stanie, jest marmur*³³. Stosowanie marmuru: *...który odpowiadał zamilowaniu architektury barokowej do kontrastów kolorystycznych i walorowych*, weszło w modę w kręgu sztuki dworskiej na

²⁴ P. Thornton, *The Italian Renaissance Interior...*, op. cit., s. 301.

²⁵ Ibidem, s. 300.

²⁶ *Krótką nauka budownicza...*, op. cit., s. 68.

²⁷ S. Opalińska, *Wnętrza mieszkalne mieszczan krakowskich w XVII i XVIII wieku*, „Krzysztofory”, R. 18, 1991, s. 57.

²⁸ *Krótką nauka budownicza...*, op. cit., s. 29.

²⁹ J. Lewicki, *Stropy ramowe warszawskich rezydencji królewskich*, „Kronika zamkowa”, 1997, nr 1 (35), s. 71.

³⁰ Ibidem, s. 61.

³¹ *Krótką nauka budownicza...*, op. cit., s. 101.

³² S. Sienicki, *Wnętrza mieszkalne*, Warszawa 1962, s. 305.

³³ Ibidem.

przełomie XVI-XVII wieku³⁴. Od lat 1620-1630 we wnętrzach coraz śmiej stosowano zróżnicowanie kolorystyczne, poprzez wykorzystanie czarnego czy pstrego marmuru, jako materiału do wykonania nie tylko posadzek, ale również portali, fundamentów pieca oraz opraw kominkowych³⁵.

Kominiek należał do niezwykle ważnych elementów wystroju, nie tylko jako źródło ciepła, ale przede wszystkim światła, oraz symbolicznie rozumianego światła życia. W polskich rezydencjach kominki stawiano w sąsiedztwie pieca, z którym łączył je: *...piecowy komin*³⁶. Zwykle w pokojach prywatnych znajdował się on w pobliżu drzwi wejściowych, często w narożach pomieszczenia, natomiast w izbach reprezentacyjnych mógł być umieszczony w części środkowej ściany, naprzeciwko okien bądź drzwi wejściowych, jak to bywało w rezydencjach zachodnioeuropejskich³⁷. Formy XVI-wiecznych kominków były dosyć masywne, z dużym otworem wywiewowym, a oprawy składały się ze skomplikowanych elementów architektonicznych, jednak pod wpływem mody francuskiej w XVII wieku oprawa kominka stała się bardziej subtelna i elegancka. Stopniowo zmniejszały się proporcje i upraszczano dekorację do skromnej profilowanej listwy i gzymsu. Stosowano wówczas dwa rodzaje kominków - francuskie, z ogniskiem wzniesionym ponad podłogę i holenderskie równe z podłogą, uważane za lepsze, bo ogrzewające i stopy³⁸.

Piece natomiast, z biegiem lat, stawały się coraz bardziej rozbudowane. Stawiane na rzucie kwadratu, prostokąta lub koła na kamiennej bądź marmurowej podmurówce, najczęściej dwukondygnacyjne z wysuniętym gzymsiem wieńczącym, urozmaicano profilowaniami i silnie wysuniętymi gzymsami³⁹. W XVII i XVIII wieku stosowano przede wszystkim kafle w kolorze zielonym, zwłaszcza w 2. poł. XVII wieku, oraz białym i niebieskim⁴⁰. Na początku XVII wieku każdy kafel stanowił odrębną kompozycję, z czasem popularność zyskał wzór tapetowy - ornament rozpoczynający się na jednym z kafli był kontynuowany na kolejnych.

Ciepło miały utrzymywać okiennice, które stanowiły jednocześnie zabezpieczenie przed światłem. Nie chodziło o zachowanie prywatności, bowiem apartamenty znajdowały się na pierwszym i drugim piętrze budynku. Sporadycznie w pomieszczeniach prywatnych np.: jadalnie, sypialnie, gabinety czy garderoby dla zabezpieczenia przed przeciągami i światłem stosowano również zasłony, pełniące funkcje dekoracyjne dopiero od XVIII stulecia⁴¹.

Od czasów średniowiecza, tkaniny wykonane z drogich materiałów miały dawać wrażenie luksusu i bogactwa we wnętrzach. Kiedy życie możnowładców koncentrowało się na odwiedzaniu posiadłości, swój wysoki status mogli oni podkreślać za pomocą eleganckich dodatków, które zdobiły nawet czasowo zamieszkiwaną siedzibę⁴². Wytrzymała i jednocześnie elastyczna forma tapiserii sprawiała, że świetnie nadawały się do mobilnego stylu życia arystokracji w średniowieczu, ale nawet długo po tym jak ich praktyczne zalety przestały mieć znaczenie, kiedy życie możnowładców w wieku XVI

³⁴ *Krótką nauka budownicza...*, op. cit., s. XIII.

³⁵ *Ibidem*, s. 29.

³⁶ *Ibidem*, s. 26.

³⁷ P. Thornton, *Seventeenth-Century Interior decoration in England, France & Holland*, Londyn 1990, s. 63.

³⁸ S. Opalińska, *Wnętrza mieszkalne...*, op. cit., s. 56.

³⁹ *Ibidem*, s. 56-57.

⁴⁰ *Ibidem*, s. 57.

⁴¹ P. Thornton, *Seventeenth-Century Interior decoration*, op. cit., s. 135.

⁴² *Ibidem*, s. 97.

nabrało większej stabilizacji, a symbolem wysokich godności stały się pięknie wykonane drewniane meble, tkaniny nadal odgrywały ważną rolę w dekoracji wnętrza.

Jako dowód majętności tapiserie wieszano przede wszystkim w najważniejszych pomieszczeniach rezydencji - w głównych sypialniach, antykamerach czy izbach stołowych⁴³. Przy czym ze względu na tendencję do pochłaniania zapachów, od 2. poł. XVII wieku stulecia coraz rzadziej stosowano je w pokojach jadalnych⁴⁴. W szczególnych przypadkach zestawy figuralnych i heraldycznych tapiserii mogły być zaprojektowane specjalnie do konkretnego pomieszczenia bądź ściany. Na ogół jednak kupowano wykończone „gobeliny”, gotowe do adaptacji w odpowiedniej przestrzeni. Stosowano różne metody - skracano tkaninę, zwężano, zawijano główny panel i doszywano bordiurę tkaną osobno, odcinano bądź dodawano fragmenty innej tapiserii⁴⁵. Jeśli te zabiegi wydawały się zbyt drastyczne, zaginano tkaninę a pozostający kawałek przymocowywano na ścianie sąsiedniej. Mimo wysokich kosztów, nie wahało się przed zawieszeniem na ogromnym gwoździu obrazu bądź lustra w samym centrum sceny⁴⁶.

Od 2. poł. XVII wieku do obijania ścian używano również złoconej, tłoczonej skóry produkowanej w tym czasie na wielką skalę we Flandrii i Holandii, przede wszystkim w Mechelen i Amsterdamie⁴⁷. Kurdybany⁴⁸, które dzięki „złoceniom” przy skromnym oświetleniu dodawały pomieszczeniom świetlistości, były bardzo cenione w XVII wieku. Pod koniec stulecia zaczęły jednak wychodzić z mody we Francji, zaś od początku XVIII wieku coraz rzadziej stosowano je w polskich rezydencjach.

Tkaniny obciowe zawieszano na hakach, jeśli były bardzo ciężkie przybijano do ścian, czasami nakładano na ramy⁴⁹. Mogły być zmieniane na zimę i lato, a poza sezonem przechowywane w magazynach. Od początku XVIII wieku coraz częściej jednokolorowa tkanina pokrywała ściany i meble, przede wszystkim łoża, będące na wyposażeniu danego pokoju, nadając komnacie jej indywidualny charakter: *Obicia w pokojach pańskich bywały albo szpalerowe, albo włóczkowe krosnowej roboty, albo adamaszkowe - i te już były najparadniejsze; jakoż uważając wewnętrzny walor, w samej rzeczy takimi były, osobliwie suto galonem złotym szamerowane. Kolor adamaszku czworaki był w zażywaniu do obiciów: karmazynowy, zielony, żółty i błękitny; jakiego koloru było obicie, takiego koloru były i firanki do okien, pospolicie kitajkowe, i krzesła, i kanapy, wszystko pod jedną maścią, od której brał nazwisko pokój, na przykład: pokój żółty, zielony etc.*⁵⁰.

Od połowy XVII wieku najpopularniejszym typem łóżka w całej Europie, było stworzone ok. 1590 roku baldachimowe łoże: *...w typie francuskim*, w inwentarzach wymieniane, jako: *...łóżko z podniebieniem i słupkami albo łoże z namiotkiem*⁵¹. Miało ono prostopadłościenną formę, bez widocznych drewnianych elementów szkieletu, przysłoniętych tkaniną. Całość wieńczył wspomniany baldachim wsparty na czterech

⁴³ P. Thornton, *Authentic Decor. The domestic interior 1620-1920*, Wenecja 1984, s. 23.

⁴⁴ Ibidem, s. 23.

⁴⁵ P. Thornton, *Seventeenth-Century Interior decoration*, op. cit., s. 134.

⁴⁶ Ibidem, s. 107.

⁴⁷ Ibidem, s. 119.

⁴⁸ Kurdybany wykonywano ze skór cieląt, które pokrywano rodzajem srebrzonej folii, lakierowanej na kolor złoty, następnie wytłaczano na drewnianej matrycy oraz malowano; szerzej na ten temat zob. A. Bender, *Złocene kurdybany w Polsce*, Lublin 1992.

⁴⁹ P. Thornton, *Seventeenth-Century Interior decoration*, op. cit., s. 108.

⁵⁰ J. Kitowicz, *Opis obyczajów...*, op. cit., s. 322.

⁵¹ S. Opalińska, *Wnętrza mieszkalne...*, op. cit., s. 60.

słupach, będących przedłużeniem nóg. Kotary oraz falbanki, zwane *plotkami*, mogły być przesuwane horyzontalnie na drążku lub zwijane, jak rolety i podwiązane sznurkami. Mimo dekoracyjności tkanin zdobiono je dodatkowo falbanami, frędzlami, koronkami i galonami. Łoża te ustawiano przy ścianie zagłówkiem albo jednym z dłuższych boków. Wkładano w nie piernaty, czyli materace wypełniane piórami, a od 2. poł. XVII wieku końskim włosiem, które chociaż twarde i sztywne uważano za bardziej higieniczne. Materace przykrywano bielizną pościelową, najlepiej holenderską, prześcieradłem obszywanym koronkami, kołdrą i poduszkami⁵²: *W domach wielkich łóżko [...] było adamaszkowe, takiego koloru obiciem był obity pokój, w którym stało. Kształt jego był łóżka szpitalnego, firanki zsuwane, plotek u góry i u dołu, suto galonem złotym obłożony. Stawiano takowe łóżka głowami pod ścianą, nogami na środek pokoju postawione. [...] Łoża przykrywano na dzień kołdrą cienką z takiej materii, z jakiej były firanki i inne ozdoby, nie przesywaną, pod którą kołdrą...*⁵³.

W okresie baroku nie urządzano wnętrz jednolitymi meblami. Było ich stosunkowo niewiele, poza tym były różnorodne. Nowymi sprzętami uzupełniano stare już istniejące, których się nie pozbywano. Tradycyjne meble rodzime, jak szafy malowane, staroświeckie służby - kredensy, ławy dębowe, skrzynie stały obok mebli gdańskich i bardziej ozdobnych, inkrustowanych stolików⁵⁴. Nadrzędnym celem przy urządzaniu wnętrz była wygoda. W dekoracji stosowano elementy architektoniczne oraz intarsjowany lub malowany ornament roślinny lub okuciowy. Meble ujednociano za pomocą tkaniny, a od początku XVIII wieku do szczególnie ważnych pokoi coraz częściej zamawiano całe zestawy⁵⁵.

Pomieszczenie w którym znajdowało się łóżko, nie spełniało wyłącznie roli sypialni. Był to pokój dzienny, gdzie koncentrowało się życie, podejmowano gości, a jego wyposażenie różniło się w wielu rezydencjach. W większości sypialni oprócz łóżka musiał się znajdować mebel do przechowywania osobistych przedmiotów, ale nie ubrań, te bowiem składano raczej w garderobach. Cenne drobiazgi przechowywano wówczas w kabinetach, które wielką popularność zyskały w latach 1625-1685⁵⁶. XVII-wieczne gabinety miały formę prostopadłościenną szafy na nogach, wypełnionej szufladkami, dekorowanej egzotycznymi rodzajami drewna oraz rzadkimi materiałami, jak szylkret, heban, kość słoniowa. Płaskie zwieńczenie pozwalało na rozmieszczenie dodatkowych dekoracyjnych przedmiotów: zegarów, małych rzeźb, szkatulek, naczyń metalowych czy chińskiej porcelany. Często wykonywano je w parach, co podkreślało tak lubianą w XVII wieku symetrię. To właśnie w tego typu meblach uwidaczniał się kunszt rzemieślników. Wyjątkowe wykonanie najpiękniejszych kabinetów było źródłem zachwytu dumnego właściciela. Obok tych unikatowych egzemplarzy, zamawianych w cenionych warsztatach zagranicznych, z wyrobu kabinetów, nieco mniej ekskluzywnych, zasłynęły miasta holenderskie i flamandzkie, przede wszystkim Amsterdam oraz Antwerpia⁵⁷. Poza sypialnią można było je spotkać w prywatnych gabinetach bądź antykamerach. W XVIII wieku gabinety zaczęto stopniowo zastępować komodami, sekretkami, biurkami.

⁵² Ibidem, s. 61.

⁵³ J. Kitowicz, *Opis obyczajów...*, op. cit., s. 319-320.

⁵⁴ S. Sienicki, *Historia architektury wnętrz mieszkalnych*, Warszawa 1954, s. 165.

⁵⁵ J. Gostwicka, *Dawne meble polskie*, Warszawa 1965, s. 35.

⁵⁶ P. Thornton, *Seventeenth-Century Interior decoration*, op. cit., s. 244.

⁵⁷ Ibidem.

W sypialniach mogły się również znaleźć komody, zwłaszcza jeśli były bogato zdobione. Ten typ mebla wywodzący się ze skrzyni, zyskał popularność właśnie w XVII wieku. Skrzynie natomiast, popularne jeszcze w epoce renesansu, wychodziły z użycia jako niepraktyczne. Oprócz tego wyposażenie sypialni stanowiły drobne przedmioty, jak: świeczniki, szkandele, nocniki - co wieczór ustawiane na krzesle przy łóżku.

Niekiedy w sypialni, szczególnie w 1. poł. XVII wieku, mogła się również znaleźć szafa kredensowa z nastawą, gdzie umieszczano luksusowe szklane i srebrne zastawy, bądź powszechnie używane naczynia cynowe⁵⁸. Częściej jednak w XVII i XVIII wieku można spotkać kredensy w pokojach, w których jadano, np. antykamerach. To właśnie kredens wyróżniał stałą jadalnię w rezydencji. Oprócz izb stołowych, w barokowej rezydencji nawet kilka pomieszczeń było wyposażonych w meble do jedzenia, co więcej, łatwe do przeniesienia małe okrągłe stoliki pozwalały na spożywanie posiłków w dowolnej komnacie. W czasie formalnych uczt biesiadowano przy stołach refektarzowych, które pozostały modne do 2. poł. XVII wieku. Nadal wykorzystywano też łatwy w demontażu stół na krzyżakach czy koziołkach. Odchodzono od zwyczaju zastawiania stołu na środku pokoju, ustawiano go raczej wzdłuż jednej ze ścian, a goście siadali przy jednym z dłuższych boków. Popularność w epoce baroku zyskiwał również tzw. *draw-leaf table*, czyli stół z ruchomymi klapami bocznymi, zwiększającymi powierzchnię blatu oraz mniejsze, okrągłe bądź owalne stoły *gate-leg* ze składanymi nogami, często spotykane od połowy XVII wieku. Warto zaznaczyć, że niemal wszystkie stoły, nawet te najbardziej dekoracyjne, były nakrywane tkaniną. Mógł być to oczywiście turecki dywan, ale ceniono również miłe w dotyku okrycia z materiałów wełnianych, aksamitów, które obszywano lamówką i frędzlami. Stoły do jadalni dodatkowo przykrywano obrusem - zwykle lnianym.

W rezydencjach XVII- i XVIII-wiecznych mebli było mało, w większej liczbie znajdowały się tam tylko ławy, fotele, taborety i krzesła⁵⁹. W XVII wieku krzesła nawiązywały jeszcze do XVI-wiecznych typów włoskich. Siedziska miały toczone nóżki w formie kolumniek albo trałek, później mogły być spiralnie skręcone. Tapicerowane meble były czymś rzadkim i luksusowym, komfort siedzenia podnoszono wówczas za pomocą poduszek. W 2. poł. XVII wieku oparcia krzesel stały się wyższe, a siedziska częściej otrzymywały stałe wyściełanie, wykonane ze skóry na ogół nietłoczonej, ewentualnie kurdybanu, przymocowanej dużymi ozdobnymi mosiężnymi gwoździami. W XVIII wieku skórę zastępowano tkaniną - adamaszkiem, tkaniną brokatową lub płótnem, a ponieważ zwykle krzesła ustawiano wzdłuż ścian, zbędnym wydawało się opracowanie ich pleców.

Po 1720 roku powodzenie w Polsce zyskały wyplatane krzesła trzcinowe, wykonywane od około 1664 roku, niezwykle popularne w Anglii po okresie Restauracji. W naszym kraju wyszły z użycia zaledwie po dekadzie ze względu na niską wytrzymałość i niewygodę⁶⁰. Natomiast coraz częściej spotkane były wyściełane krzesła z poręczami - ważny element wyposażenia pomieszczeń prywatnych. W sypialni taki fotel czy nawet para foteli przy łóżku była standardem od końca XVII wieku, w gabinetach gdzie gospodarz, bądź gość, pragnął odpocząć często stawiano je przed kominkiem⁶¹.

⁵⁸ J. Pachociński, *Zmierzch sławetnych. Z życia mieszczan w Krakowie w XVII i XVIII wieku*, Kraków 1956, s. 28.

⁵⁹ S. Hinz, *Wnętrze mieszkalne i meble*, Berlin 1976, s. 26.

⁶⁰ J. Kitowicz, *Opis obyczajów...*, op. cit., s. 324-325.

⁶¹ P. Thornton, *Seventeenth-Century Interior decoration...*, op. cit., s. 296-297.

Gabinet stanowił najbardziej prywatne z wszystkich pomieszczeń apartamentu. Był to pokój do odpoczynku, czytania, pisania listów, rozmów z bliskimi przyjaciółmi. Nie obowiązywały tu narzucone reguły dekorowania, liczył się przede wszystkim gust właściciela. To tutaj wstawiano najczęściej nowoczesne meble i eksperymentowano z wystrojem. Od początku XVIII wieku gabinety pełniły coraz bardziej użytkowe funkcje, gdzie aranżowano garderoby bądź biblioteki. W garderobach przechowywano nie tylko ubrania, ale również krzesła, skrzynie, kufry, prasy, nocniki, świeczniki, tkaniny obiciowe i tapicerkę, narzuty, zasłony, tapiserie etc. Jeżeli była ona używana jako pomieszczenie do zmiany stroju i toalety, mógł się tu znajdować kabinet, stół nakryty dywanem, a na nim lustro oraz para świeczników. We wnękach czy załamaniach muru często umieszczano toalety, nazywane miejscami sekretnymi. Mogły być one stałym elementem albo mieć formę bogato zdobionego krzesła z okrągłym otworem.

Pomieszczenia w XVII i XVIII wieku oświetlano za pomocą mosiężnych świeczników - lichtarzy, kandelabrow i żyrandoli nazwanych pajakami, którym nadawano kształty obłe, odbijające blask świec, formy tralki czy powtarzający się element kuli. Ponadto, dla wzmocnienia światła, świeczniki przymocowywano do mosiężnego lub miedzianego talerza, tworzącego odbłaśnicę, zastępowaną w XVIII wieku przez bardziej subtelne kinkiety.

Warto też wspomnieć, że wnętrza zdobiły również obrazy na płótnie czy desce, traktowane jako wartościowe przedmioty, które przede wszystkim miały właściwie odwzorowywać rzeczywistość. Wysoko ceniono kopie słynnego obrazu, a jakość wykonania liczyła się mniej niż przedstawiony temat⁶².

WYSTRÓJ I WYPOSAŻENIE REPREZENTACYJNEGO PIĘTRA PAŁACU BISKUPÓW KRAKOWSKICH W KIELCACH NA PODSTAWIE INWENTARZY⁶³.

Wchodząc z loggii kamienną klatką schodową, pierwszym pomieszczeniem na piętrze była Sala⁶⁴ z drewnianą posadzką i belkowym stropem⁶⁵. Jedyne jej wyposażenie w świetle inwentarzy stanowiły: *...listwy do wieszania strzelb* (1668) oraz ustawione tam, raczej przypadkowo: *...stolki i stoły* (1746)⁶⁶. Portal z czarnego marmuru okalał wejście do Izby Stołowej, zaś dwa kamienne portale na ścianie północnej prowadziły do gościnnych pokoi dla krakowskich prałatów⁶⁷. Poza tym na ścianie południowej znajdowały się wejścia do: izdebki (oryginalnie przeznaczonej na kaplicę), sklepu, oraz do sionki przy czeluściach piecowych, która prowadziła do Apartamentu Biskupiego.

W drugim pomieszczeniu reprezentacyjnym, Izbie Stołowej, również zastosowano: *...posadzkę drewnianą w kwadrat* i strop belkowy, pokryty ściśle malarską deko-

⁶² Ibidem, s. 252.

⁶³ Obraz rezydencji kieleckiej w okresie baroku mogą nam przybliżyć inwentarze spisane w latach 1645, 1668, 1746; (Inwentarze klucza kieleckiego dóbr biskupów krakowskich w zbiorach Archiwum Kapituły Metropolitalnej w Krakowie: Inwentarz 1645, sygn. I-119, k. 207-264, s. 305-404; Inwentarz 1668, Inv. B.2, k. 235-238v; Inwentarz 1746, sygn. 28, k. 1-75).

⁶⁴ A. Miłobędzki w komentarzu do *Krótkiej nauki budowniczej*, op. cit., s. 61, zauważa, że w rezydencjach polskich XVII wieku pomieszczenia zwane salami można obserwować tylko przy najbogatszych programach mieszkaniowych.

⁶⁵ *Inwentarz 1645*, s. 305; *Inwentarz 1668*, k. 237-238v; *Inwentarz 1746*, k. 11.

⁶⁶ *Inwentarz 1668*, k. 237; *Inwentarz 1746*, k.12.

⁶⁷ *Inwentarz 1668*, k. 237-238v; *Inwentarz 1746*, k. 12.

racją, poniżej którego biegł fryz podstropowy z portretami biskupów⁶⁸. Już w 1645 roku stał tam: *...piec zacny malowany*⁶⁹, który jak donoszą późniejsze inwentarze, był: *...wielki, kwadratowy*⁷⁰ (1668) i stał na: *...fundamencie marmurowym*⁷¹. Ponadto przy drzwiach [wejściowych?] stało zapierzenie (1746): *...nie wysokie malowane, za którym stała szafa kredensowa wielka dla szkła i srebra, a nad oknami wisiały obrazy biskupów*⁷² [Jerzego Albrechta Denhoffa, biskupa w latach 1701-1702⁷³ oraz jego następcy na biskupstwie krakowskim Kazimierza Łubińskiego, 1711-1719⁷⁴. Z Izby Stołowej portale z czarnego marmuru prowadziły do apartamentów⁷⁵.

Apartament Biskupi, po stronie południowej, do połowy XVIII wieku składał się z czterech pokoi. Zgodnie z pierwotnym zamysłem⁷⁶ droga do niego prowadziła z Sali (1645), przez Sionkę przy czeluściach piecowych, do antykamery dla pokojowych, następnie do kolejnej antykamery, wreszcie do sypialni, bądź - z Izby Stołowej, przez antykamerę do sypialni⁷⁷. Po przeniesieniu przez biskupa Andrzeja Trzebieckiego sypialni do antykamery dla pokojowych, w latach 60. XVII wieku⁷⁸, oficjalne wejście prowadziło od strony Izby Stołowej. Zmienił się wówczas kierunek i nazwy pokoi. Z Izby Stołowej przechodzono do antykamery nazywanej Drugim Pokojem Biskupim. Inwentarz z 1645 roku wymienia tu tylko marmurową posadzkę i strop ramowy⁷⁹, kolejny precyzuje, że posadzka wykonana została z szarego marmuru (1668)⁸⁰. Ściany pomieszczenia obito dopiero w latach 60. XVII wieku *...obiciem skórzanym złocistym* (kurdybanem)⁸¹, o którym nie wspomniano już przy kolejnej lustracji w 1746 roku. Pomieszczenie ogrzewały komin: *...szafasty z marmuru czarnego i piec biały malowany, na fundamencie kamiennym*, o których wspomniano w inwentarzu z 1668 roku⁸². W pomieszczeniu dwa otwory drzwiowe do sąsiednich pokoi oprawione były w portale z czarnego marmuru (1668)⁸³. Okna w całym Apartamencie zakrywały okiennice w kolorze zielonym (1668)⁸⁴. W Trzecim Pokoju Biskupim, który pierwotnie pełnił funkcję reprezentacyjnej sypialni, zastosowano posadzkę: *...ułożoną w kwadrat* (1668) z białego i szarego marmuru (1746)⁸⁵. Komnatę już w 1645 roku nakrywał strop ramowy, a ogrzewał ją komin w oprawie marmurowej: *...sztukaterskiej roboty* (1668) oraz stojący obok [połączony czeluściami] *piec biały kwadratowy: ...na dnie turkusowym, na fundamencie marmurowym* (1746)⁸⁶. Inwentarz z 1668 roku, po raz pierwszy, wspomina o wyposażeniu pokoju, znalazła się

⁶⁸ *Inwentarz 1645*, s. 306; *Inwentarz 1668*, k. 237v; *Inwentarz 1746*, k. 13.

⁶⁹ *Inwentarz 1645*, s. 306.

⁷⁰ *Inwentarz 1668*, k. 237v.

⁷¹ *Inwentarz 1746*, k. 13.

⁷² *Inwentarz 1746*, k. 13.

⁷³ P. Nitecki, *Biskupi Kościoła w Polsce w latach 965-1999*, Warszawa 1992, s. 48.

⁷⁴ *Ibidem*, s. 130.

⁷⁵ *Inwentarz 1645*, s. 305; *Inwentarz 1668*, k. 237v, 238; *Inwentarz 1746*, k. 13, 16

⁷⁶ *Inwentarz 1645*, s. 305; *Inwentarz 1668*, k.237v.

⁷⁷ *Inwentarz 1668*, k.237v

⁷⁸ *Inwentarz 1746*, k. 15.

⁷⁹ *Inwentarz 1645*, s.305.

⁸⁰ *Inwentarz 1668*, k.237v.

⁸¹ *Ibidem*.

⁸² *Ibidem*

⁸³ *Inwentarz 1645*, s. 305; *Inwentarz 1668*, k.237v-238.

⁸⁴ *Inwentarz 1668*, k. 237v.

⁸⁵ *Inwentarz 1668*, k. 237v; *Inwentarz 1746*, k. 14.

⁸⁶ *Inwentarz 1668*, k. 237v; *Inwentarz 1746*, k. 14.

tam: ...szafa zielono malowana na papiery, stół 1, na którym instrument wielki, stołków sukniem obitych 12, krzesel 4⁸⁷. W inwentarzu z 1746 roku zapisano już tylko, że stoi tu: ...stół marmurowy na piedestale marmurowym⁸⁸. Z Trzeciego Pokoju drzwi w oprawie z marmuru czarnego (1668, szarego-1746)⁸⁹ prowadziły do Alkierzyka pod wieżą, służącego jako prywatny gabinet. Pomieszczenie to nakrywało sklepienie: ...sztukaterskiej roboty (1668), ogrzewał je: ...kumin szafiasty⁹⁰ z marmuru czarnego i szarego z meluzynami (1668), a posadzkę z białego i szarego marmuru: ...ulożono w kwadrat (1746)⁹¹. Ponadto w murze znajdowało się: ...locus secreus (1746), a na niższą kondygnację do skarbu i ogrodu prowadził: ...schód kręcony (1746)⁹². Drugą antykamerę, czyli Pierwszy Pokój Biskupi, przeznaczono pierwotnie: ...dla pokojowych (1645)⁹³. Wykonano tu posadzkę z drewna, malowany strop belkowy, poniżej którego biegł malowany fryz podstropcy: ...z herbami wszystkie jako opus śp. JMci ks. Zadzika, biskupa krakowskiego, wystawione⁹⁴. Od lat 60. XVII wieku pokój ten służył za sypialnię biskupią⁹⁵, nazywano go odtąd Pokojem Czwartym Zimowym. Komnatę ogrzewał: ...piec biały malowany w kwiaty na fundamencie marmurowym szarym (1746) oraz kominek szafiasty w oprawie z marmuru czarnego - (1668, szarego - 1746)⁹⁶. Inwentarz z 1668 roku wspomina również o: ...kracie lipowej dla zasłony od ognia, stołku na drewna suche, i o szafie na papiery ustawionej w oknie⁹⁷. Pokoje apartamentu i salę oddzielała sionka (Pokój Piąty, przed kaplicą 1668), w której posadzka była wykonana z drewna: ...w kwadrat, strop belkowy zdobiony polichromią⁹⁸. Znajdował się tu: ...piec malowany, biało-granatowy (1746), zaś okno zasłaniała okiennica⁹⁹. W 1668 roku znajdowała się tu również: ...w murze szafa zielona, zamykana na klucz i drzwi do pomieszczenia z piecem¹⁰⁰. W XVIII wieku pokój przedzielono niskim przepierzeniem, za którym stał: ...stolik prosty, i szafka w murze mała (1746)¹⁰¹. Z sionki, w latach 60. XVII wieku, przebito otwór drzwiowy do dawnego sklepu, który odtąd wykorzystywano jako kaplicę¹⁰². Pomieszczenie to nakryte sklepieniem krzyżowym, miało posadzkę z cegły¹⁰³. Tu znajdowała się: ...mensa kamienna, na niej pasja, wisały również: ...trzy obrazy przedstawiające apostołów, i stała: ...szafa malowana na zielono na paramenty¹⁰⁴. Stąd drzwi w kamiennym portalu prowadziły na salę. W XVIII wieku na mienie położono blat

⁸⁷ Inwentarz 1668, k. 237v.

⁸⁸ Inwentarz 1746, k. 14.

⁸⁹ Inwentarz 1668, k. 237v; Inwentarz 1746, k. 14.

⁹⁰ Kumin szafiasty, czyli stawiany w szerokości ściany w przeciwieństwie do komina kapiastego, umieszczanego w narożniku pomieszczenia; zob. M. Dąbrowska, *Ogrzewanie wewnątrz mieszkalnych w średniowieczu i czasach nowożytnych*, „Kwartalnik Historii Kultury Materialnej”, 2008/3-4, s. 305-324.

⁹¹ Inwentarz 1645, s. 305; Inwentarz 1668, k. 237v; Inwentarz 1746, k. 14-15.

⁹² Inwentarz 1645, s. 305; Inwentarz 1746, k. 15.

⁹³ Inwentarz 1645, s. 305.

⁹⁴ Ibidem.

⁹⁵ Inwentarz 1746, k. 15.

⁹⁶ Inwentarz 1668, k. 238; Inwentarz 1746, k. 15.

⁹⁷ Inwentarz 1668, k. 238.

⁹⁸ Inwentarz 1668, k. 238.

⁹⁹ Inwentarz 1668, k. 238; Inwentarz 1746, k. 15.

¹⁰⁰ Inwentarz 1668, k. 238; Inwentarz 1746, k. 15.

¹⁰¹ Inwentarz 1746, k. 15.

¹⁰² Inwentarz 1668, k. 238.

¹⁰³ Inwentarz 1645, s. 306; Inwentarz 1668, k. 238; Inwentarz 1746, k. 16.

¹⁰⁴ Inwentarz 1668, k. 238; Inwentarz 1746, k. 16.

marmurowy. Na ścianie zawisał obraz na płótnie *Crucifixi Domini* (1746)¹⁰⁵.

Po stronie północnej znajdowały się pokoje gościnne - Apartament Senatorski (Królewski) oraz Pokoje Prałatów Kapituły Krakowskiej. Apartament Senatorski składał się z trzech pokoi. Pierwszy Pokój Senatorski to antykamera. Pomieszczenie nakrywał strop ramowy, posadzka wykonana była z drewna i już od 1645 roku przy drzwiach do sionki stał tu: *...piec okrągły, biały, malowany, na fundamencie*, najpierw: *...murowanym* (1668), potem: *...marmurowym* (1746)¹⁰⁶. W Apartamencie Senatorskim nigdy nie wspomniano o okiennicach. Do sypialni - Drugiego Pokoju Senatorskiego prowadził portal z: *...jasno-pstrego marmuru*¹⁰⁷. Podobnie jak antykamerę, pokój nakrywał strop ramowy, drewniana posadzka była ułożona w kwadrat, a ogrzewał go tylko piec (1645): *...biały na fundamencie najpierw: ...murowanym* (1668, marmurowym 1746)¹⁰⁸. Inwentarz z 1746 roku wspomina również o stojącym przy piecu: *...kuminie szafiastym*¹⁰⁹. Trzecie pomieszczenie apartamentu to pokój w baszcie, do którego prowadził portal z szarego marmuru¹¹⁰. Z: *...białego i szarego marmuru* (1746) wykonana była posadzka, sklepienie pokoju zdobiła sztukateria, a we framudze znajdowało się miejsce sekretne (1668)¹¹¹. Inwentarz z 1746 roku wspomina o: *...stole marmurowym różnego koloru okrągłym na pedestale marmurowym*¹¹². Apartament Senatorski oddzielała od pokoi prałatów sionka nazywana w inwentarzach antykamerą.

Obydwa pokoje prałatów miały drewnianą: *...posadzkę w kwadrat* (1746), belkowane, malowane stropy i były ogrzewane: *...piecami malowanymi* (1645) na podstawach kamiennych¹¹³. W Drugim Pokoju Prałatów inwentarz z 1746 roku wymienia: *...zapierzenie*, a w nim: *...szafę z półkami malowanymi na biało w kwiaty i stolik prosty z dwoma schodkami*¹¹⁴. Około 1745 roku, tj. po ukończeniu budowy skrzydła północnego, wprowadzono od wschodniej strony dodatkowe zapierzenie oddzielające trakt komunikacyjny do baszty i na: *...nowe ganki*. Aby doświetlić to pomieszczenie, w ścianie północnej wykuto dodatkowe okno¹¹⁵.

Na podstawie planu można z łatwością dostrzec zamysł architekta kieleckiego pałacu, który stworzył rezydencję nowoczesną, z jasno określonym programem funkcjonalno-użytkowym. Jako pierwsze zostały wyraźnie wydzielone pomieszczenia o charakterze reprezentacyjnym, odznaczające się większą kubaturą, oświetlone wysokimi oknami, dalej coraz mniejsze pokoje prywatne, zgrupowane w dwa apartamenty o niemal identycznym rozkładzie i dodatkowe pokoje gościnne oraz pomieszczenia pomocnicze. Układ ten musiał w pełni zaspokajać potrzeby możnowładców, takich jak biskupi krakowscy, którzy pełniąc niejednokrotnie ważne funkcje polityczne musieli posiadać rezydencję odpowiednio dostosowaną do przyjmowania wysoko postawionych gości. Dyspozycja wewnątrz widoczna w pałacu należy do typowych i szeroko stosowanych

¹⁰⁵ *Inwentarz 1746*, k. 16.

¹⁰⁶ *Inwentarz 1645*, s. 306; *Inwentarz 1668*, k. 238v; *Inwentarz 1746*, k. 16.

¹⁰⁷ *Inwentarz 1668*, k. 238v; *Inwentarz 1746*, k. 17.

¹⁰⁸ *Inwentarz 1645*, s. 306; *Inwentarz 1668*, k. 238v; *Inwentarz 1746*, k. 17.

¹⁰⁹ *Inwentarz 1746*, k. 17.

¹¹⁰ *Inwentarz 1668*, k. 238v; *Inwentarz 1746*, k. 17.

¹¹¹ *Inwentarz 1668*, k. 238v; *Inwentarz 1746*, k. 17.

¹¹² *Inwentarz 1746*, k. 17.

¹¹³ *Inwentarz 1645*, .s.306; *Inwentarz 1668*, k. 238v; *Inwentarz 1746*, k. 18.

¹¹⁴ *Inwentarz 1746*, k. 18.

¹¹⁵ *Inwentarz 1746*, k. 18.

w XVII wieku układów, złożonych z pięciu podstawowych elementów: sali wstępowej (sień), wielkiej sali parady (izba stołowa), przedpokoju (antykamera), pokoju sypialnego (komnata) i gabinetu (retirata)¹¹⁶.

Z przytoczonych fragmentów kolejnych inwentarzy klucza kieleckiego wynika, że wystrój następujących po sobie pomieszczeń jest zdecydowanie bardziej wystawny. W antykamerach i sypialniach znalazły się zgodnie z ówczesną modą niezwykle dekoracyjne stropy ramowe, przy czym ramy w pokojach sypialnych są bardziej rozbudowane. W pozostałych pomieszczeniach zastosowano stropy belkowe, ale ozdobione figuralną i ornamentalną polichromią, jedynie w sieni strop pozostał bez dekoracji. Posadzki w pokojach pańskich (antykamera, sypialnia, gabinet oraz gabinet w Apartamencie Senatorskim) pierwotnie wykonano z cenionego w XVII wieku różnobarwnego marmuru, w pokojach gościnnych i izbach reprezentacyjnych zastosowano tarcice ułożone w kwadrat. Status pokoi można również ocenić na podstawie portali czy podstaw pieców, które w pomieszczeniach o wyższej randze były wykonane z marmuru zaś w pozostałych z kamienia.

Apartament gospodarza, znacznie częściej wykorzystywany niż gościnny, był wyposażony w okiennice, kominki dostarczające światła, obok pieców zapewniających ciepło (kominek w sypialni Apartamentu Senatorskiego został wymieniony dopiero w XVIII wieku). Antykamerę tego apartamentu ozdobił przez kilkadziesiąt lat cenny kurdyban sprowadzony zapewne z Flandrii lub Holandii, a w XVIII wieku obicie wykonane z tkaniny brokatowej w kolorze karmazynowym, zdobionej złotymi listwami. Ponieważ inwentarze nie wspominają o obiciach w sypialni biskupiej można przypuszczać, że ściany tego najważniejszego pokoju mogły pokrywać tapiserie, przywożone z innymi wartościowymi przedmiotami. Brak informacji na temat obić ściennych w Apartamencie Senatorskim również sugeruje, że wnętrza mogły być okazjonalnie dekorowane tapisieriami bądź zawieszaną na hakach tkaniną.

W XVII wieku szafy: *...stolarskiej roboty* oraz wszystkie okiennice w Apartamencie Biskupim miały kolor zielony, a zachowane fragmenty XVII-wiecznych kafli pokryte są polewą w kolorze niebieskim i białym, zatem biorąc pod uwagę tendencje do ówczesnego ujednolicania kolorystycznego wnętrza, można powiedzieć, że i w pozostałych elementach dekoracji dominowała kolorystyka zielono-niebieska. Na początku XVIII wieku wprowadzono do antykamery w obiciach ściennych modny kolor karmazynowy, zmieniając zapewne i kolorystykę pozostałych pokoi.

Brak wyposażenia pałacu miał być wynikiem czasowego zamieszkiwania, odwzajemniającego mobilne życie polskiej szlachty w XVII i XVIII wieku. Oczywiście mogło się ono zmieniać zarówno na przestrzeni lat, jak i przy każdej wizycie gospodarza, w zależności od potrzeb. Podstawowym meblem, który musiał się znaleźć w sypialni (pierwotnie w Trzecim Pokoju Biskupim, potem w Czwartym Pokoju Zimowym) było łóże. Zapewne o charakterystycznej formie prostopadłościennego szkieletu, szczelnie „owiniętego” tkaniną. Łatwy demontaż takiego mebla, który można było przeznaczyć na inne cele, a tkaninę przechować do kolejnej wizyty bądź przewieźć do innej siedziby, wyjaśnia dlaczego nie został on wymieniony w żadnym z inwentarzy. Warto zauważyć, że w obydwu pokojach, pełniących rolę sypialni, znajdowały się podobne proste szafy do przechowywania: *...papierów*. Ponadto w pokoju letnim wymieniona została stosunkowo duża liczba siedzisk - 12 tapicerowanych sukrem stołków i cztery krzesła, co wskazywało na recepcyjny charakter pomieszczenia. W XVIII wieku pozostał

¹¹⁶ A. Rottermund, *Kształtowanie się apartamentu...*, op. cit., s. 16.

tu: ...marmurowy stół na marmurowym postumencie, tego rodzaju mebel znalazł się również w Trzecim Pokoju w baszcie Apartamentu Senatorskiego, sugerując że w tym czasie mogły one pełnić podobną funkcję - gabinetu.

Alkierz w Apartamencie Biskupim zgodnie z panującymi w XVII wieku regułami służył jako retirata, najbardziej prywatne miejsce wypoczynku, zaopatrzone w małe, kręcone schody umożliwiające bezpieczne wydostanie się z budynku. Mogło się tu znaleźć wygodne krzesło ustawione przed kominkiem, oraz zapewne inne siedziska dla gości, może nawet kabinet. W związku z przeniesieniem sypialni do nieco oddalonego pokoju zimowego, być może zmieniło się przeznaczenie również tego pomieszczenia, w którym w XVIII-wiecznym inwentarze wspominają miejsce sekretne w murze. Wyposażenie sionki przy Pierwszym Pokoju Biskupim, potwierdza, że w od lat 60. XVII wieku i na początku wieku XVIII służyła ona za garderobę, gdzie stał stolik pomocniczy, a wartościowe przedmioty deponowano w: ...szafie zamykanej na klucz.

Obecność szafy kredensowej na srebra i szkła nie tylko w Izbie Stołowej, ale i w Drugim Pokoju Prałatów w XVIII wieku jasno określa jego przeznaczenie, jako stałej jadalni. Izba Stołowa nie musiała posiadać trwałego wyposażenia, zważywszy, że w XVII i XVIII wieku, podczas uczt, wykorzystywano przygotowywane na konkretną okazję stoły na koziołkach. Powinny były się tam natomiast znaleźć liczne stołki, krzesła i ławy, ustawione pod ścianą. Te z kolei zostały wymienione przez XVIII-wiecznych lustratorów w sieni, w której być może znalazły się tymczasowo. Sienie bowiem, chociażby ze względu na brak ogrzewania nie należały do pomieszczeń, w których spędzano dużo czasu. Można tu było raczej znaleźć ławy, rzadziej krzesła. Pokoje gościnne nie posiadały praktycznie wyposażenia, co potwierdza, że poza wizytacją stały one praktycznie puste. Do połowy XVIII wieku inwentarze nie wymieniają w nich stałego obicia, nie było też potrzeby zamontowania okiennic, a od kiedy ukończono budowę bocznych oficyn¹¹⁷, pomieszczenia gościnne przeznaczone dla duchowieństwa wykorzystywano do innych celów, zatem zmieniło się również ich wyposażenie.

Jak można się domyślać wyposażenie rezydencji kieleckiej nie było stylowo jednolite, a oprócz mebli lokalnego wykonawstwa przy każdej wizycie gospodarza musiały się tu znaleźć wyroby modne i wartościowe. Pozostałe elementy dekoracji, drobne przedmioty rzemiosła artystycznego czy z zakresu kultury materialnej, które można było znaleźć w pałacowych komnatach, pozostają nadal w sferze domniemań.

Prezentacja ta stanowi jedynie podsumowanie wiadomości dotyczących wystroju i wyposażenia pałacu, oraz próbę odniesienia informacji zaczerpniętych z inwentarzy do pewnego schematu stylowego i funkcjonalnego ogólnie przyjętego w rezydencjach epoki baroku. Pozostaje nadzieja, że w przyszłości uda się odtworzyć z większą pewnością charakter wyposażenia rezydencji kieleckiej w XVII i XVIII wieku.

Małgorzata Osobińska

¹¹⁷ Skrzydło południowe zostało wybudowane w latach 1720-1732; budowę skrzydła północnego zakończono w 1745 roku.

INTERIORS OF A BAROQUE RESIDENCE
CHARACTERISTIC ELEMENTS OF DÉCOR AND FURNISHINGS WITH RESPECT
TO THE PALACE OF KRAKÓW BISHOPS IN KIELCE

In 2010, on the initiative of Director Robert Kotowski, a new branch of the National Museum in Kielce was created in the Palace of Kraków Bishops, and then a professional team was set up to study and protect historical, artistic, architectural and archaeological values of this Baroque residence. At the beginning of the research it is worth recalling that much has already been done in the fields of documentation, evaluation, interpretation as well as conservation and restoration works. Apart from outlining the history of the Palace, the researchers considered the qualities of its architecture and style; the authorship of the design; the functional and utilitarian features; the details of the décor, especially the frame ceilings, and their meaning. Only a reliable analysis of the movable equipment of the palace is still problematic, because of the changes the equipment underwent in the history of the palace as an aristocratic residence.

In contrast to the decor, which has largely survived in its original form or was reconstructible thanks to fairly precise descriptions included in the inventories, it seems impossible to reconstruct the way the Palace's rooms were furnished in the 17th and 18th centuries. No items of the original equipment have survived. This paper only summarizes data concerning the decor and the equipment, and tries to refer the information derived from inventories to a certain style- and functional pattern popular in residences of the Baroque period.

Małgorzata Osobińska